

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”**

**ASCETISM CONTEMPORAN
LA PĂRINȚII SOFRONIE SAHAROV, EMILIANOS
SIMONOPETRITUL ȘI BASIL PENNINGTON.
CONCEPTUALIZARE ȘI STUDIU COMPARAT**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC

Prof. Univ. Dr. † ANDREI ANDREICUȚ

Arhiepiscop și Mitropolit

DOCTORAND

EMIL MIRCEA MĂRGINEAN

CLUJ-NAPOCA

2018

1. CUPRINSUL TEZEI

ABREVIERI	5
INTRODUCERE.....	10
I. IMPORTANȚA DISCURSULUI ASCETIC ÎN CONTEMPORANEITATE	10
II. CEI TREI AUTORI	17
III. ASCETISMUL: BAZĂ COMUNĂ A APROPIERII DINTRE RELIGII ȘI CULTURI	26
IV. STADIUL CERCETĂRII CONTEMPORANE	33
V. OBIECTIVE	41
VI. METODOLOGIA DE CERCETARE	43
1. BAZELE ASCETICII	45
1.1. DEFINIȚIA ASCEZELI.....	45
1.1.1. <i>Luptă voluntară</i>	47
1.1.2. <i>Artă</i>	49
1.1.3. <i>Strigăt către Dumnezeu</i>	51
1.1.4. <i>Dar și jertfă martirică</i>	52
1.2. FUNDAMENT	56
1.2.1. <i>Raportul dintre asceză și conștiința dogmatică</i>	56
1.2.2. <i>Asceza ca expresie a pocăinței</i>	58
1.2.3. <i>Asceza ca răspuns la „legea păcatului”</i>	59
1.3. SCOP	60
1.3.1. <i>Scop imediat și scop continuu</i>	61
1.3.2. <i>Proces îndreptat spre sine</i>	63
1.3.2.1 <i>Micșorarea de sine</i>	63
1.3.2.2 <i>Recunoașterea slăbiciunii personale și generalizate</i>	64
1.3.2.3 <i>Reîntoarcerea la starea de după botez</i>	65
1.3.3. <i>Deschiderea ființei întregi spre lucrarea harului</i>	67
1.3.3.1 <i>Pregătirea ființei</i>	67
1.3.3.2 <i>Căutarea lui Dumnezeu</i>	68
1.3.3.3 <i>Creșterea în iubire</i>	69
1.3.3.4 <i>Contopirea voii omului cu voia lui Dumnezeu</i>	71
1.3.3.5 <i>Strălucirea luminii lui Hristos Înviat în viața omului</i>	73
2. POZIȚIONAREA ASCETISMULUI.....	76
2.1. UNIVERSALITATEA ASCETISMULUI.....	76
2.1.1. <i>Viziunea extinsă asupra lui Dumnezeu</i>	77
2.1.2. <i>Curentele mistice și ascetismul</i>	79
2.1.3. <i>Specificul experienței ascetice ortodoxe</i>	80
2.1.4. <i>Explorarea altor tradiții</i>	81
2.2. ASCETISM ORTODOX	84
2.2.1. <i>Asceza ca mijloc</i>	84
2.2.2. <i>Asceză și recompensă</i>	86
2.2.3. <i>Asceză și sfințenie</i>	88
2.2.4. <i>Asceza și garanția harului</i>	89
2.2.5. <i>Ascetism creștin extins</i>	90
2.3. RELAȚIA DINTRE EFORTUL PERSONAL ȘI LUCRAREA HARULUI	95
2.4. METODE DE PROGRES ASCETIC.....	96
2.4.1. <i>Scara verticală</i>	96
2.4.2. <i>Scara orizontală</i>	99
2.4.3. <i>Evaluarea progresului</i>	100
2.5. TIPOLOGII DE ASCEȚI.....	102
3. FORME ASCETICE	105
3.1. ASCEZA EXTERIOARĂ.....	107
3.1.1. <i>Cadrul exterior</i>	108
3.1.1.1 <i>Foișorul de sus</i>	108
3.1.1.2 <i>Rolul tehnicilor</i>	111

3.1.2.	<i>Forme extreme</i>	112
3.1.2.1	Zăvorârea	113
3.1.2.2	Chinuirea trupului	114
3.1.2.3	Nebunia pentru Hristos.....	114
3.1.3.	<i>Aspecte ale renunțării</i>	116
3.1.3.1	Postul.....	116
a.	Efectele asupra trupului	117
b.	Rolul alimentației.....	119
c.	Aspecte actuale	121
3.1.3.2	Privegherea de noapte	125
a.	Necesitate și scop.....	126
b.	Specificitatea timpului nopții	128
c.	Aspectul de „liturghie personală”	130
d.	Flexibilitatea programului ascetic	132
e.	Părți componente	133
f.	Roadे	141
3.1.4.	<i>Limitarea la un ascetism exterior</i>	143
3.1.5.	<i>Discreția și manifestarea exterioară a ascezei</i>	145
3.2.	ASCEZA INTERIOARĂ.....	146
3.2.1.	<i>Cultura minții</i>	147
3.2.1.1	Acceptarea ocării.....	148
3.2.1.2	Străduința de a nu săvârși păcatul	150
3.2.1.3	Nevoința silirii minții de a-L urma pe Hristos, oriunde ar merge.....	151
3.2.1.4	Trezvia	152
3.2.1.5	Respingerea gândurilor la rugăciune	154
3.2.2.	<i>Asceza smereniei</i>	156
3.2.2.1	Smerenie și ascultare	160
3.2.3.	<i>Antinomii</i>	164
3.2.3.1	Între încordare și relaxare.....	164
3.2.3.2	Între asceză și bucurie	167
3.3.	FORME DERIVATE ADAPTATE ÎN CONTEXT LAIC	178
3.3.1.	<i>Ascetism monahal și ascetism laic</i>	178
3.3.2.	<i>Noul monahism (New Monasticism)</i>	182
3.4.	FORME ERETICE	183
3.4.1.	<i>Metode de validare</i>	184
3.4.2.	<i>Asceza fără discernământ</i>	184
3.4.3.	<i>Urmarea propriei voi</i>	185
3.4.4.	<i>Îndumnezeirea doar prin propria nevoie</i>	188
3.4.5.	<i>O lucrare omenească tipiconală</i>	190
3.4.6.	<i>Căutarea vederii lui Dumnezeu</i>	191
3.4.7.	<i>Asceză inspirată de către cel potrivit</i>	193
3.4.8.	<i>Impersonalismul</i>	195
3.4.8.1	Absolutul transpersonal și abstract și ascetica impersonală	195
3.4.8.2	Meditația impersonală	199
4.	ASCEZĂ ȘI CONTEMPORANEITATE	200
4.1.	RELEVANȚA DISCURSULUI ASCETIC ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ.....	200
4.1.1.	<i>Analiza percepției ascetismului astăzi (chestionar)</i>	200
4.1.2.	<i>Condițiile ascetice ale societății actuale</i>	202
4.1.3.	<i>Răspuns la dificultatea dreptei înțelegeri</i>	206
4.1.4.	<i>Răspuns la problema consumatorismului</i>	208
4.1.5.	<i>Surogate ascetice postmoderne</i>	210
4.1.5.1	Post și dietă	211
4.1.5.2	Asceză și meditație.....	212
4.2.	ASCETISMUL ȘI DESCHIDERILE INTERDISCIPLINARE CONTEMPORANE	214
4.2.1.	<i>Asceză și ecologie</i>	214
4.2.2.	<i>Asceză și ecumenism</i>	216
4.3.	METODE DE IMPLEMENTARE ALE ASCETISMULUI CONTEMPORAN	219
4.3.1.	<i>Tentația rețetelor ascetice</i>	219
4.3.1.1	Împlinirea regulii tipiconale	220

4.3.1.2	Eliberarea de stres	221
4.3.2.	<i>Noul ascetism</i>	222
4.3.3.	<i>Asceza continuă</i>	223
4.3.4.	<i>Asceză și socializare</i>	228
4.3.5.	<i>Asceză și tehnologie</i>	231
4.3.6.	<i>Contemplare și meditație</i>	234
4.3.7.	<i>Rugăciunea de centrare (Centering Prayer)</i>	238
CONCLUZII		242
I.	REZULTATE OBTINUTE	242
II.	CONTRIBUȚII ORIGINALE.....	246
III.	NOI DIRECȚII DE CERCETARE.....	247
BIBLIOGRAFIE		250
ANEXE		266
I.	ÎNREGISTRĂRI AUDIO INEDITE ALE ARHIMANDRITULUI EMILIANOS SIMONOPETRITUL	266
II.	CHESTIONARUL INTITULAT „ASCETISM CREȘTIN CONTEMPORAN” (CONTEMPORARY CHRISTIAN ASCETICISM)	276

2. CUVINTE CHEIE

ascetism, ascet, nevoință, contemplare, meditație, asceză și tehnologie, surogate ascetice, Sofronie Saharov, Emilianos Simonopetritul, Basil Pennington

3. REZUMAT

Societatea contemporană a redescoperit problema ascetismului întrucât în multe aspecte ale existenței ei se focalizează pe diferite practici de renunțare, fie la hrană, prin dietă, fie la confort, prin exerciții fizice, la poluare, prin grija față de mediu și raționalizarea consumului, toate acestea nefiind altceva decât răspunsuri la un exces, îndemnuri spre moderație, adică o formă generală de ascetism. Totuși, aceasta este o formă a unui ascetism lipsit de componenta religioasă. Dacă adăugăm componenta religioasă, vom observa că discursul teologic de astăzi tinde să recupereze valorile pierdute în ultimele secole ale Reformei, reîntorcându-se la problema trupului și a conviețuirii dintre trup și suflet, chiar dacă cadrul general exterior consumatorist nu încurajează un astfel de discurs ascetic. Teologia trebuie să găsească metode pentru a pătrunde dincolo de acest zid și de a prezenta iarăși vechea perspectivă a Bisericii, nu atât ca o analiză istorică, ci, mai ales, ca o viziune teologică echilibrată și sănătoasă, un răspuns la surogatele ascetice contemporane.

Astăzi, discursul ascetic al Bisericii pare să fie perceput adesea ca fiind legat de spiritualitatea monahală sau de o anumită categorie aparte a clericilor, iar nu de întreaga suflare, aceasta fiind o consecință a instituționalizării ascetismului de-a lungul veacurilor. Mai mult, se constată uneori o supralicitare a ascezei în mediul creștin ortodox, mai ales în sfera spiritualității monahale, lucru care trădează atât o lipsă de înțelegere corectă a fenomenului ascetic, cât și o viziune ușor deformată asupra trupului și valorii acestuia. Totuși, laici, clerici și monahi, toți sunt chemați la asceză, la fuga de lume și din lume, adică la evitarea confruntării cu păcatul și prilejurile care îl pot aduce în viața lor, pentru ca mai apoi să găsească calea îngustă care să îi ducă spre Împărăția păcii. Din păcate, nu întotdeauna acest ideal al Bisericii poate fi împlinit, așa încât, astăzi observăm cu durere o tendință de separare a teologiei contemporane de viața ascetică și cea liturgică. Acesta este motivul pentru care am ales trei autori, teologi și asceți, care vor putea da mărturie despre indisolubilitatea dogmei, ascezei și vieții liturgice, care formează un singur tot – viața Bisericii și viața noastră. Aceasta este și una dintre tezele esențiale ale cercetării de față:

unitatea dintre asceză, dogmă și viață sacramentală – constantă a vieții spirituale ortodoxe. Prin această unitate omul înaintea spre țelul său ultim, unirea cu Dumnezeu și desăvârșirea, însă această călătorie este una care trebuie reiterată zilnic, nesfârșindu-se pe acest pământ. Zilnic, omul înlătură patimi și sădește virtuți, își deschide ființa și primește lucrarea harului, într-un proces continuu.

Analiza discursului ascetic al celor trei personalități contemporane reprezintă un nou pas înspre conturarea receptivității scrierilor acestora în conștiința duhovnicească a Bisericii creștine și deschiderea dialogului interconfesional și inter-religios fundamentat pe practica ascetică. Deși astăzi se încearcă o abordare a studiului ascetismului după modelul interdisciplinar, din diferite perspective: istorică, culturală, fenomenologică și teologică, ajungându-se la scoaterea discursului ascetic din contextul pur creștin sau religios, se observă nevoia unei sistematizări a discursului ascetic creștin ortodox contemporan, care poate da mărturie despre tradiția milenară a practicii Bisericii și relevanța ei pentru lumea contemporană. Scrierile celor trei autori pot fi poziționate cu ușurință în sfera teologiei experiențiale contemporane, întrucât acest discurs nu rămâne unul pur teoretic sau academic, ci este fundamentat pe o practică ascetică anterioară și îndrumă cititorul spre o viață ascetică. Gândirea ascetică a autorilor comportă influențe dintre cele mai diverse, trecând prin mediul teologiei ruse, de la gânditori precum Vladimir Lossky, Pavel Florensky, Serghei Bulgakov și Nikolai Berdyaev, ancorându-ne în tradiția patristică a Bisericii, de la monahismul egiptean, până în perioada filocalică, prin Antonie cel Mare, Macarie Egipteanul, Evagrie Ponticul, avva Isaia, Isihie Sinaitul sau Maxim Mărturisitorul, și continuând cu unele deschideri spre creștinismul Occidental, prin Benedict de Nursia, William de Saint-Thierry, Ioan al Crucii sau Thomas Merton. Credem, așadar, că lucrarea de față reușește să reconcilieze trei viziuni ascetice contemporane provenite din medii diferite și să poziționeze ascetismul la baza unui dialog ecumenic izvorât din practica religioasă. Prin aceste viziuni complexe, cercetarea nu omite nici poziționarea față de unele mișcări contemporane de sorginte ascetică, mai ales din mediul Occidental sau din Orientul îndepărtat.

În continuare vom prezenta structura pe capitole a lucrării împreună cu o succintă descriere a fiecărei secțiuni în parte. Așadar, în *Capitolul 1 - Bazele asceticii* ne-am concentrat atenția spre a descoperi modul în care sunt înțelese de către cei trei autori elementele fundamentale ale ascetismului, fără a face încă trimiteri la înțelegerea contemporană interdisciplinară. Totul este fundamentat pe discursului autorilor și se referă

în exclusivitate la bazele asceticii creștine. În secțiunea *Definiția ascezei* am arătat că asceza, în viziunea lor, poate fi o adevărată luptă voluntară și repetitivă, care nu se încheie, și conduce la atingerea celui mai înalt țel creștinesc, adică desăvârșirea. Am punctat unele nuanțe ale așteptării sau neașteptării finalității acestei lupte, arătând că în gândirea autorului apusean există o anumită tendință de a urmări un rezultat, lucru neîntâlnit la autorii răsăriteni. Asceza este și o artă, pe linia gândirii Sf. Grigorie de Nyssa, iar părintele Emilianos este cel care vorbește explicit despre o astfel de artă în care voia omului se unește armonios cu voia lui Dumnezeu, iar lucrarea ascetică a omului devine una plină de înțelepciune. Autorii ortodocși îi oferă ascezei un pronunțat caracter comunitar, astfel că asceza particulară se dovedește a fi o participare la viața ascetică a întregii Biserici, iar la nivel personal, un strigăt al așteptării lui Dumnezeu, o nouă limbă care cuprinde doar trei cuvinte: *Dumnezeu, așteptare, dorire*. Asceza este și o jertfă martirică, un martiriu zilnic al ascetului, în care acesta se jertfește pe sine, punându-se înaintea lui Dumnezeu și așteptându-L.

În secțiunea *Fundament*, am punctat raportul dintre asceză și conștiința dogmatică, arătând că există o legătură organică, indisolubilă între practicile ascetice și conștiința dogmatică. În funcție de conștiința dogmatică a nevoitorului, de ceea ce așteaptă el de la Dumnezeu, în funcție de imaginea pe care acesta o are despre Dumnezeu, acesta își va modela asceza pentru a-l susține în această căutare a relației cu Dumnezeu, iar acest lucru este general aplicabil în cele mai multe dintre credințe și filozofii. Asceza se mai fundamentează pe conștiința păcatului și este un răspuns al pocăinței, arhimandritul Emilianos este cel care aduce și o altă dimensiune a nașterii unui om nou, astfel încât avem o triadă: *pocăință – asceză – viață nouă*, în care asceza se dovedește a fi legătura dintre pocăință și viața cea nouă, legătura care va pune în lucrare pocăința și va aștepta rodul vieții. Autorii răsăriteni fac și o incursiune în teologia paulină atunci când vorbesc despre „legea păcatului” (*Rm* 6, 6; 7, 23), văzând în aceasta un factor care determină o luptă ascetică, un element generator de asceză negativă.

Secțiunea *Scop* analizează care este ținta pe care omul o urmărește prin acest proces ascetic. Autorii vorbesc despre un scop imediat și un scop pe termen lung, primul fiind doar o așteptare nerăbdătoare și o încercare din partea omului de cuprindere rapidă a unui Dumnezeu perfect liber, încercare sortită eșecului. Al doilea aspect este ceea ce părintele Emilianos numește „așteptarea lui Dumnezeu”, o temă centrală în teologia sa, în care asceza este așteptarea continuă a lui Dumnezeu. Ascetul se arată dispus să lucreze ascetic

întreaga sa viață, având înaintea imaginea întâlnirii cu Cel dorit. Asceza este atât un proces îndreptat spre sine, ca lucrare de micșorare de sine, adică de reîntoarcere la starea naturală, de recunoaștere a condiției proprii, cât și unul îndreptat spre Dumnezeu, adică de căutare și primire a Lui în propria ființă.

Capitolul 2 – Poziționarea ascetismului face legătura dintre discursul ascetic al celor trei autori și direcțiile contemporane de studiu ale ascetismului, obiect privit din tot mai multe perspective și în mod interdisciplinar. Ascetismul poate fi privit ca un fenomen universal întrucât în toate culturile lumii a reprezentat o formă particulară a dedicării întregii ființe unui scop înalt. Se pot identifica tipologii și practici comune în lumea iudaică, greco-romană, creștină, dar și în diferitele forme ale religiilor orientale, în toate aceste medii, *ascetul* reprezenta o figură de o importanță deosebită, întruparea devoțiunii ultime față de un ideal. În această privință am constatat lipsa unei sistematizări teoretice a fenomenului ascetic din perspectivă multiculturală. Chiar dacă există studii specifice despre diferite forme ale ascetismului, în diferite perioade istorice, nu s-a reușit încă elaborarea unei platforme care să alăture elementele fundamentale din diferite tradiții. Prin această teză am încercat să contribuim la conturarea unei astfel de direcții de studiu și la umplerea unui gol existent în cercetarea contemporană.

Secțiunea *Universalitatea ascetismului* prezintă o viziune extinsă asupra lui Dumnezeu Cel necuprins de înțelegerea omenească, lucru care îi oferă ascetismului o notă generală. Arhimandritul Sofronie este autorul care are un discurs elaborat despre dimensiunea cosmică și mai presus de cosmos a vieții creștine. Acest lucru are implicații în toate cele trei laturi ale creștinismului: dogmă, ecleziologie și ascetism, ultimul transformându-se dintr-un act privat și individual într-unul comunitar și cu dimensiuni cosmice. Vorbind despre percepția practicii ascetice în diferite culturi și tradiții am arătat că ascetismul și experiența religioasă se pot poziționa cu succes la dialogul dintre diferitele tradiții, mai ales creștine, acolo unde diferențele de terminologie și variațiile în practică pot fi depășite, într-o anumită măsură, de fundamentul comun al experienței sincere și profunde. În continuare, am punctat care este poziționarea ascetismului ortodox și cele trei trăsături de bază ale acestuia. Prima trăsătură a ascetismului ortodox este eclezialitatea, adică apartenența în mod comunitar la practica Bisericii, iar nu izolarea într-un propriu sistem. Un al doilea element al ascetismului ortodox este legătura acestuia cu teologia, care este eminentă experiențială. Iar al treilea element este libertatea față de formă, știind că asceza ortodoxă nu impune un sistem rigid de forme, metode și reguli, ci specificul ei este

acela că oferă libertatea ascetului de a alege ceea ce i se potrivește și în cantitatea pe care o poate asimila.

În cadrul subcapitolului *Ascetism ortodox* am prezentat modul în care ascetismul se raportează la diferite elemente precum sfințenia, harul sau recompensa pentru o mai bună înțelegere a valorii ascezei în viața duhovnicească, punctând și unele viziuni comune greșite cu privire la acesta. Asceza este întotdeauna văzută de autori ca un mijloc (de cele mai multe ori negativ) pentru a ajunge la un scop (pozitiv), însă aceasta nu este deplină atâta timp cât nu este însoțită și de împreună-lucrarea harului. Fără har, rămâne un simplu efort omenesc care nu își poate împlini țelul. Desigur, că privind asceza ca mijloc există tendința de a-i subestima valoarea și a o reduce la o lucrare facultativă. Eforturile ascetice trebuie înțelese ca încercări limitate ale omului de a dobândi curăția minții și rugăciunea neîncetată, precondiții pentru o viață întru totul centrată pe relația cu Hristos, care duce la îndumnezeire, unire mistică între făptură și Ziditor. În viziunea celor trei autori nu putem disocia cele două elemente, efortul personal și lucrarea harului, ci ele trebuie să lucreze împreună, să reprezinte o sinergie divino-umană, aceștia punând în strânsă legătură cele două aspecte. Am mai încercat să arătăm că această practică ascetică nu este un privilegiu exclusiv al atleților contemplației sau al persoanelor consacrate și călugărilor. Existența unei vieți ascetice autentice și înalte presupune dobândirea unei conștiințe a universalității, înțelegând că propriul efort se înscrie în nevoia cea una a Bisericii, a tuturor mădularilor care o compun și că inima ascetului trebuie să-i cuprindă pe toți, nu să se limiteze la o practică fizică, particulară și izolată.

În continuare, am văzut că există anumite metrici de evaluare sau observare a progresului ascetic în viața duhovnicească, întrucât aceasta presupune o apropiere tot mai mare în duh de viața dumnezeiască, ajungând, în cele din urmă, la o deplină armonie între cele două. Pentru a ajunge la această armonioasă stare teologia ortodoxă a identificat din experiența generațiilor anterioare un anumit traseu ascendent în trepte, care începe cu lucrurile și virtuțile de bază și se desăvârșește cu deplina viețuire în Dumnezeu. Dom Basil, ca exponent al tradiției apusene, face o deschidere a acestui model de scară și înțelege că omul poate primi darul Duhului în orice etapă s-ar afla, acest dar al Duhului nefiind condiționat de un anumit nivel duhovnicesc, model numit în cadrul lucrării „scară verticală”.

Capitolul 3 – Forme ascetice cuprinde o analiză amănunțită a unor forme ascetice promovate de către cei trei autori. Nu este o prezentare exhaustivă a diferitelor forme

ascetice care au existat și care se practică astăzi, ci, mai degrabă, o focalizare pe anumite aspecte ascetice și practice esențiale vieții duhovnicești din perspectiva autorilor. Pe lângă formele ascetice recomandate și care pot fi adaptate pentru diferite contexte ale vieții, vom prezenta și forme deviate, numite eretice, adică forme care au pierdut sensul original și pun în pericol traseul duhovnicesc al ascetului.

Secțiunea *Asceza exterioară* cuprinde atât cadrul exterior al practicării ei, formele extreme, limitarea la o astfel de asceză, discreția și manifestarea ei în exterior, precum și două aspecte esențiale ale renunțării: la hrană și pseudo-nevoi (postul), precum și la somn și confort (privegherea). Locul în care ascetul se deschide înaintea lui Dumnezeu este numit „foișorul cel de sus”, adică cerul pe pământ și camera ascunsă, frontul de bătălie în războiul cel nevăzut, aici ascetul stă în toată vremea înaintea lui Dumnezeu, iar în această cameră (*Mt 6, 6*) nevoitorul îi poate șopti Domnului cele ascunse ale inimii sale și se poate învrednici să audă glasul cel lin și șoptit al Duhului. În ceea ce privește cadrul exterior al ascezei, folosirea unui anumit procedeu fix pentru a obține un rezultat scontat nu este o recomandare a Bisericii întrucât voința lui Dumnezeu nu poate fi constrânsă în vreun fel omenesc și nici nu poate fi limitată de către creatură la propria înțelegere. Cu toate acestea, există mici elemente punctuale acceptate de autori care pot constitui un real ajutor în a progresa într-o anumită practică ascetică. De-a lungul istoriei au existat și forme extreme ale ascezei exterioare, însă elementul esențial pentru înțelegerea acestora este că nu erau îndreptate împotriva trupului ca și când acesta era un element negativ. „Nevoința mai presus de fire” pe care tradiția Bisericii o cântă în cadrul slujbelor este un răspuns la o cerință a sufletului, iar nu o născocire de noi și noi chinuri din partea asceților, acest lucru fiind amintit și de arhimandritul Sofronie. Focul pocăinței poate împinge sufletul spre astfel de gesturi care par extreme, însă pentru persoana în cauză era un răspuns firesc la o nevoie a duhului.

Aspectele renunțării la care am făcut referire sunt postul și privegherea de noapte, urmărind atât efectele asupra trupului, roadele duhovnicești, dar și diferitele forme pe care acestea le pot îmbrăca, în funcție de personalitatea ascetului și școala spirituală din care face parte. Autorii noștri îi oferă postului o importanță esențială, acesta fiind elementul fundamental pe care se construiesc alte și alte gesturi ascetice. Această foame nu rămâne un element care să încetinească sau să întrerupă înaintarea duhovnicească a ascetului, întrucât aceasta are potențialul, în mod paradoxal, să sprijine lupta la cele trei niveluri: minte, duh și trup. Așadar, slăbirea trupului se dovedește, în mod paradoxal, tocmai un

sprijin al luptei duhovnicești. Am văzut că astăzi se vorbește despre o redescoperire a acestei practici ascetice, sub diferite forme, în diferite cadre și situații. Unii o folosesc cu succes în experimentele lor de trăire în comunitate, dar și în încercările de a renunța la deliciale obișnuite ale vieții pentru a trăi într-o formă de singurătate auto-impusă, renunțând la categoria nevoilor răsărite din obișnuință, numite și „pseudo-nevoi”. În contextul crizei globale și sociale, observăm că postul implică atât o renunțare la ceva, cât și prefacerea acestei renunțări în dar pentru altcineva, adică învățarea părtășiei și a dăruirii, a ajunge acolo unde nu mai există ziduri între fiii Împărăției. Mai departe, privegherea de noapte este un mijloc ascetic de o însemnătate deosebită, mai ales în gândirea părintelui Emilianos. Atât de importantă este privegherea personală a ascetului, încât autorul ajunge până la a vorbi despre echivalența dintre viața trăită noaptea și dobândirea Sfântului Duh și dintre lipsa privegherii de noapte și amăgirea dobândirii darului Sfântului Duh. Privegherea primește calitatea de liturghie personală, adică o jertfă nesângeroasă în care nevoitorul stă singur cu Dumnezeu, dăruindu-i Lui întreaga sa ființă, mintea și inima, într-o stare de prezență deplină și neîmprăștiere. Privegherea se va săvârși în tăcere întrucât liniștea creează condițiile favorabile pentru a-L auzi pe Dumnezeu, este acea adiere de „vânt lin” (3 Rg 19, 12) în care Domnul făgăduiește că se va descoperi celui care îl caută și îl va învăța cum să-L urmeze. Iar dacă în acest proces se va face apel și la citirea duhovnicească, vedem că se poate naște în sufletul nevoitorului setea după trăirea comuniunii cu cele citite, care poate reprezenta un imbold spre a dobândi mintea lui Hristos prin comuniunea nemijlocită cu El. Un rod duhovnicesc al întregii nevoințe exterioare este sensibilitatea, capacitatea de a tăcea, a asculta și a trăi în lumea lui Dumnezeu, hrănindu-se întotdeauna doar cu pâinea cerească. Trăind o astfel de viață, dobândește puterea ca până și cel mai neînsemnat gest trupesc care nu îl are pe Dumnezeu în centru să fie vădit și îndepărtat. De aici și până la a se vedea păcătos este doar un pas, întrucât prin asceză omul exprimă tocmai simțământul îndepărtării de Dumnezeu, strigă după Dumnezeu și înțelege că păcatul este cel care îl duce la înstrăinare și moarte.

Secțiunea *Asceza interioară* se concentrează pe lucrarea interioară a ascetului, care cuprinde atât o formă de cultură a minții, cât și o cultură a inimii. Dacă în cazul minții vom vorbi uneori de o lucrare negativă și tensionată de evitare a prilejurilor de păcătuire, chiar la nivelul gândului, în cazul inimii, vom vorbi de o stare de smerenie și ascultare izvorâtă din dragoste și realism duhovnicesc. Dintr-o perspectivă eshatologică, această minte nouă este numită mintea care ajunge „dincolo de catapetasma zilei a opta”, acolo unde păcatul

nu are rădăcină care să îl susțină, unde acesta nu poate și nu vrea să viețuiască, acolo unde gândul și mintea lui Hristos dăinuiesc veșnic și sfințesc orice gând care dorește să pătrundă în acest univers. Aici am amintit de practica primirii ocării, ca un semn al desăvârșirii și al sănătății duhovnicești, mai ales dacă aceasta se face cu bucurie. Nevoința trăirii fără de păcat, după cuvintele rugăciunii „Învrednicește-ne, Doamne, în ziua (seara) aceasta, fără de păcat să ne păzim noi”, este o temă centrală în gândirea arhimandritului Sofronie, care încearcă să-i învețe pe ucenicii săi să fie treji, să privegheze neîncetat, ziua și noaptea, pentru a evita orice conlucrare cu păcatul. Nu este suficient să respingem gândurile, ci trebuie întotdeauna să-L urmăm pe Hristos, să ne întoarcem spre El, o nevoie însoțită de durere, despre care vorbește atât părintele Sofronie cât și arhim. Emilianos, care se face de bunăvoie, fiind numită „nevoință înțelegătoare” sau „silire a firii”, adică nevoință săvârșită în deplină cunoștință. În continuare vedem cum trezvia și atitudinea față de gândurile la rugăciune pot fi înțelese din perspective diferite de către autorii răsăriteni și apuseni. Dacă în Răsărit, se conștientizează nevoia de adunare a gândurilor într-unul singur, printr-o luptă negativă care poate fi dureroasă, în Apusul creștin se evită această luptă și se propune o atitudine pozitivă de acceptare a gândurilor ivite și prefacerea lor în rugăciune.

În cadrul acestei secțiuni, în ceea ce privește starea interioară a ascetului, confortul său în lupta nevoinei, am observat că există două abordări distincte și posibil necomplementare. Autorii ortodocși vorbesc mai mult de o tensiune ascetică, o stare de încordare prin care omul devine un martir al duhului, dă sânge pentru a lua duh, iar Domn Basil vede în efectele rugăciunii mai ales dobândirea unei limpezimi a minții și o relaxare fizică, nu atât o stare obositoare și negativă. O altă antinomie pe care am analizat-o este alăturarea dintre asceză și bucurie, toți cei trei autori văd în fericire și bucurie tocmai o stare la care omul trebuie să ajungă încă de aici de pe pământ, nefiind vorba despre o bucurie viitoare și un chin prezent. Însă modul în care omul ajunge la acea stare este privit din perspective diferite, în funcție de înțelegerea fiecăruia a rolului și valorii suferinței, osândirii de sine, trezviei și pocăinței. Din perspectivă Răsăriteană doar când bucuria și purtarea nevoitorului reiese din asceză (cu toate formele ei în parte) putem vorbi despre rodul martiriului duhovnicesc care luminează lumea și dă gust mâncării.

Am adăugat și o secțiune în care prezentăm forme derivate ale ascezei, adaptate în context laic. Asceza nu este, precum se vorbește uneori, o practică exclusivistă, accesibilă doar celor inițiați, care ar dori să atingă anumite „performanțe spirituale”, ci este viața a tot creștinul, fie el laic sau slujitor rânduit în Biserică. Viața creștină este viață ascetică,

renunțare și dobândire, osteneală și odihnă, suspin și bucurie, durere și mângâiere. Nu ar trebui să vorbim despre un ascetism monahal întrucât acest lucru ne poate duce cu ușurință la a denatura sensul practicii ascetice. În viziunea celor trei autori, prin prisma formării lor monahale, asceza are o singură definiție, însă formele pot fi ușor diferite, în funcție de personalitatea ascetului și condiția vieții lui. Aici, am văzut și o adevărată mișcare de promovare a valorilor monastice și ascetice în mediul laic care s-a dezvoltat în ultimii ani în societatea occidentală. Dom Basil este cel care face o deschidere spre o astfel de spiritualitate, încă neîntâlnită în Răsăritul creștin, sau, cel puțin, nu în această formă instituționalizată.

În continuare, am menționat o serie de practici ascetice care pun în pericol integritatea duhovnicească a ascetului, evaluându-le prin prisma teologiei ortodoxe a celor doi autori și observând efectele pe care le pot produce. Le-am numit eretice pentru că prin practicarea lor în forma prezentată, ascetul dovedește lipsa unei drepte înțelegeri a principiilor care stau în spatele asceticii, ajungând să practice niște forme deformate care nu vor produce rezultatul așteptat, ci doar îl vor adânci în rătăcire. Practicarea ascezei fără discernământ sau deplină cunoștință, urmarea propriei voi și evitarea consultării, strădania de a ajunge la îndumnezeire prin propriul efort, reducerea ascezei la împlinirea unei rânduieli tipiconale, căutarea vederii lui Dumnezeu cu orice preț, precum și practicile inspirate din asceza orientală, toate reprezintă forme eretice de ascetism, raportat la înțelegerea ortodoxă. Am stăruit în mod deosebit asupra unui domeniu relevant pentru astăzi, pericolul impersonalismului și a practicilor ascetice orientale care nu se raportează la cultivarea unei relații cu un Dumnezeu personal. Aici, arhimandritul Sofronie va fi autorul ortodox care va schița diferențele de principiu dintre cele două abordări, iar Dom Basil Pennington va face o deschidere înspre înțelegerea, adaptarea și chiar adoptarea unor forme orientale în cadrul creștinismului.

Prin *Capitolul 4 – Asceză și contemporaneitate* facem legătura dintre discursul ascetic al celor trei autori prezentat în capitolele precedente și problemele contemporane la care asceza poate constitui un răspuns. Vorbim aici despre relevanța discursului ascetic într-o societate care se confruntă cu problema consumatorismului, lipsa unei înțelegeri drepte a principiilor care stau la baza ascetismului și cu diferite surrogate ascetice care încearcă să elimine elementul religios din aceste practici.

Cei trei autori identifică în lumea contemporană o lipsă a luptei ascetice, o slăbire a capacității și a interesului omului contemporan față de practica ascetică, așa cum aceasta a

caracterizat viața Bisericii secole la rând. Totuși, Dom Basil identifică o creștere a interesului de astăzi pentru meditație și practicile ascetice care o însoțesc. Acesta se manifestă mai ales în țările dezvoltate, întrucât acolo progresul tehnologic se imprimă puternic în viața de zi cu zi a societății conectate și interconectate. Așadar, interesul pentru meditație este tocmai un răspuns la ritmul alert și lipsit de spiritualitate al societății, căutarea unei căi salvatoare din acest vârtej care înghite totul în goana sa frenetică după progres și bunăstare. Însă, aici va trebui să ne raportăm corect la principiile care stau la baza practicilor de meditație căutate de omul contemporan, autorii ortodocși arată că aici se concentrează întreaga nevoiță ascetică, în dobândirea gândului lui Dumnezeu, manifestându-se în mod practic prin străduința pentru dreapta înțelegere și exprimându-se prin dreapta slăvire, fără a despărți practica de revelația dumnezeiască. Astăzi se cultivă anumite valori aflate în antiteză cu preceptele asceticii, dacă ascetismul pledează pentru o înfrânare în anumite limite, societatea actuală prezintă rolul erotic, al cultivării emoțiilor personale, al abundenței, al consumului, al valorificării sinelui, ca fiind un lucru pozitiv. Tuturor acestor aspecte li se opune asceza înfrânării cu o nouă componentă constructivă și pozitivă, precum în cazul general al consumatorismului, unde, pe lângă restricție, este nevoie și de o necesară deschidere spre dimensiunea socială, adică împlinirea unei iubiri milostive.

În ceea ce privește surogatele ascetice moderne, distincția se va face la nivelul principiului pe care se fundamentează practica. Dieta exterioară nu poate fi echivalată nicidecum cu postul adevărat, întrucât acesta din urmă este izvorât și chiar amplificat de silirea minții de a rămâne în cadrul poruncilor, iar nu de o motivație exterioară de a dobândi o stare de sănătate bună sau o prezență suplă. În cadrul postului este vorba de acordarea unei mai mari libertăți a duhului, de o dragoste aprinsă care nu poate să își manifeste tăria decât prin forme ascetice. De asemenea, contemplarea abstractă a unor principii idealiste și impersonale se întâlnește mai ales astăzi, acum când diferite practici orientale au luat un avânt considerabil și propun identificarea cu principiile Binelui sau Eternului prin cadrul meditației asidue. Aceste idei de meditație și contemplație orientală sunt răspândite pe diferite căi și sunt puse cu ușurință la disponibilitatea omului contemporan, ca adevărate metode de accesare a înălțimii spirituale ultime, cu efecte benefice în viața obișnuită de zi cu zi. Părintele Sofronie atrage atenția asupra acestui pericol contemporan, el urmează cu fidelitate teologia palamită a vederii lui Dumnezeu și a cultivării unei relații personale cu El, astfel că vede în meditație și contemplație tocmai

statornicia într-o relație de iubire cu Ziditorul, iar nu o contemplare abstractă a unor principii idealiste și impersonale.

În secțiunea *Ascetismul și deschiderile interdisciplinare contemporane* am menționat legătura dintre ascetism ca disciplină de studiu și diferite deschideri interdisciplinare precum etică, ecologie și ecumenism, așa cum reiese din cercetarea contemporană și în concordanță cu principiile teologice ale celor trei autori. Se vorbește astăzi despre o nouă dimensiune ecologică a ascetismului, care poate căpăta forme dintre cele mai diverse, izvorâte mai ales din contrastul izbitor dintre lumea înstărită și zonele sărace ale lumii, compasiunea față de întreaga natură, crimele împotriva naturii, și chiar noul tip de dietă vegetariană și vegană. Ascetismul poate fi privit cu ușurință ca o neîncetată nevoie a omului de a-și limita efectele dezastruoase asupra mediului înconjurător, de a-și impune un autocontrol în relația cu întreaga natură. Mai departe, cu siguranță, asceza nu va fi elementul decisiv de unitate al tuturor Bisericilor, mai ales astăzi, când se relativizează importanța acesteia, ci poate fi un element de bază, comun, al tuturor tradițiilor, care poate fi exploatat în apropierea dintre acestea și mai buna cunoaștere reciprocă. Ascetismul, ca praxis al credinței, se poate înscrie cu ușurință pe lista elementelor constitutive ale mediului dialogului inter-religios și interconfesional, fiind un element comun care stă la baza oricărei religii, evident comportând diferite forme în funcție de specificul local. Acesta este și sensul folosit în lucrarea de față, de apropiere, cunoaștere și îmbogățire reciprocă plecând de la practica ascetică actuală, evitând astfel confruntările interminabile, acide și fără rezultat pe chestiuni dogmatice și doctrinare.

În secțiunea *Metode de implementare ale ascetismului contemporan* am inclus diferite forme practice ale ascezei care iau naștere din raportarea la problemele contemporane precum utilizarea tehnologiei, socializarea, meditația și rețeta de succes. Omul este motivat de faptul că astăzi se mediatizează foarte ușor diferitele mișcări de tip oriental care vin cu propuneri generoase și apetisante pentru el, concretizate în metode precise care dacă sunt urmate cu strictețe, pot avea rezultate scontate. Am văzut că din perspectivă ortodoxă scopul nu este împlinirea unei anumite reguli tipiconale, ci adaptarea acestei norme la propria constituție ascetică, bineînțeles, sub supravegherea povățuitorului duhovnicesc, întrucât scopul ultim nu stă în împlinirea regulii, ci în pregătirea ființei pentru primirea harului.

Astăzi este nevoie de o asceză continuă, pentru o societate împrăștiată și preocupată zilnic cu multe lucruri. Aceasta este o asceză de fiecare zi, în cele mai neînsemnate și

obișnuite lucruri, astfel încât, adunând toate aceste mici gesturi ascetice să obținem un caracter ascetic al întregii vieți. Asceza o putem asemăna cu respirația omului, toate gesturile zilnice trebuie să fie ascetice, adică măsurate, cumpătate, raportate la Dumnezeu, ca împreună să formeze ceea ce numim viață ascetică sau orientată spre Dumnezeu, trup și suflet. Această asceză se concretizează în diferite probleme practice precum socializarea și accesul la tehnologie. Am văzut că viața socială consumă o cantitate importantă de energie, iar acest lucru nu este favorabil dedicării unei vieți ascetice depline, lucru observat și de Sf. Isaac Sirul, cel care a făcut legătura dintre capacitatea de a posti și vorbirea sau relaționarea cu ceilalți, singurătatea și tăcerea, ca unele dintre elementele fundamentale ale monahismului ortodox. Apoi, raportarea la tehnologie trebuie să ia în calcul două aspecte: înfrânarea (enkrateia) și trezvia (nipsis). Prin înfrânare se încearcă limitarea folosirii acestor mijloace tehnologice variate astfel încât acestea să slujească nevoilor zilnice, iar nu să devină pricină consumatoare de timp, energie și care să împrăștie mintea nevoitorului. Trezvia este o măsură de protecție împotriva abundenței de imagini și informații aduse de tehnologia contemporană prin intermediul internetului, mediei și comunicării. Dacă omul nu este atent și nu filtrează acest flux de informație prin sита trezviei, poate foarte ușor să devină un străin pentru el însuși, să nu se mai cunoască pe el însuși.

4. CONCLUZII

I. Rezultate obținute

Scopul fundamental al acestui studiu a fost sistematizarea discursului ascetic al celor trei autori, identificarea elementelor comune, a constantelor din gândirea lor, situând ascetismul la baza dialogului interconfesional, precum și prezentarea acestui mesaj ca unul relevant pentru condițiile societății actuale postmoderne. Privind la temele și subtemele ascetice identificate ca elemente comune din gândirea autorilor, putem spune că scopul esențial a fost îndeplinit. Teza pe care o susținem privește tocmai această similaritate în gândire a trei personalități provenite din medii teologice diferite, din locații geografice diferite, pe baza ascetismului, bineînțeles, cu anumite aspecte de nuanță, care, inevitabil, vor fi diferite.

Printr-o lectură extensivă a celor trei autori am identificat faptul că discursul lor ascetic se adresează unui public din ce în ce mai specializat. Dacă în cazul lui Dom Basil, acesta este adresat în special publicului larg, creștin dar și necreștin, arhimandritul Sofronie urmărește atât o deschidere înspre omul contemporan, laic, dar și înspre frăția monahală pe care a îndrumat-o, iar arhimandritul Emilianos se adresează în special monahilor pe care îi povățuiește. Așadar, identificăm o specificitate graduală a discursului lor ascetic, pe trei niveluri, de la informații generale pentru publicul larg, până la detaliile cele mai specializate, urmărite, mai ales de monahi. În acest sens, obținem un palier larg al discursului ascetic, care se poate adresa unui public foarte numeros.

Prin acest studiu am extras principiile ascetice de bază așa cum reies din scrierile celor trei autori, am identificat constantele și eventual diferențele de nuanță, am conceptualizat un model al ascetismului, iar apoi am adus acest discurs în actualitate, legându-l de provocările pe care societatea contemporană le pune înaintea creștinului conștient de vocația sa. Abordarea a fost una comparată, privind în paralel fiecare subtemă ascetică din gândirea comună a celor trei autori, ceea ce ne-a permis să detaliem fiecare perspectivă în parte și să evidențiem elementele diferite sau comune.

II. Contribuții originale

- a. *Alăturarea inedită a celor trei personalități.* Nu cunoaștem existența vreunui studiu care să reunească teologia celor trei autori, cu atât mai puțin discursul lor ascetic. Legătura dintre cei trei este reprezentată de perioada în care au trăit, receptivitatea ca autori în mediul din care provin, calitatea de stareți și îndrumători

duhovnicești de care s-au bucurat, perioada de timp petrecută în mijlocul spiritualității athonite, cea care le-a format gândirea într-un mod evident, generând un puternic discurs ascetic.

- b. *Identificarea a trei niveluri de specializare a discursului ascetic.* Am identificat o specificitate graduală a discursului ascetic al celor trei autori, pe trei niveluri, de la informații generale pentru publicul larg, până la detaliile cele mai specializate, urmărite, mai ales de monahi. Autorii folosesc o terminologie diferită în funcție de publicul cărui i se adresează discursul.
- c. *Raportarea asceticii ortodoxe la ascetica apuseană.* Prin integralitatea acestui studiu s-au realizat conexiuni între principiile ascezei creștin-ortodoxe și cele din mediul apusean contemporan (mai ales romano-catolic), astfel încât ascetica a devenit un element fundamental comun în cadrul dialogului dintre cele două spiritualități.
- d. *Deschiderea spre analiza spiritualității ascetice orientale.* Analiza raportării la ascetica religiilor orientale din perspectiva părintelui Sofronie este o temă de noutate pentru teologia ortodoxă, la nivel neo-patristic. Astăzi, este deosebit de relevantă, întrucât Biserica Ortodoxă trebuie să găsească mijloace de raportare la noile spiritualități și să încerce să propună un răspuns valid din punct de vedere ortodox, dar în același timp atractiv și practic.
- e. *Analiza receptării ascetismului în societatea contemporană.* Pentru a înțelege percepția pe care societatea creștină contemporană o are asupra ascetismului, am realizat un sondaj distribuit în mediul creștin occidental, având respondenți din diferite țări, majoritatea fiind ortodocși practicanți.

III. Noi direcții de cercetare

- a. Dialogul ecumenic și inter-religios
- b. Fundamentarea patristică a discursului ascetic
- c. Raportarea ascezei la surogatele nereligioase contemporane
- d. Dualismul și valoarea trupului
- e. Noile perspective contemporane

5. BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Surse primare

scrieri și cuvântări ale Arhimandritului Sofronie (Saharov)

monografii

- SAHAROV, Arhim. Sofronie, *Cuvântări Duhovnicești*, vol. I, Reîntregirea, Alba-Iulia, 2004.
- SAHAROV, Arhim. Sofronie, *Cuvântări Duhovnicești*, vol. II, Reîntregirea, Alba-Iulia, 2008.
- SAHAROV, Arhim. Sofronie, *Despre Rugăciune*, Publistar, București, 2006.
- SAHAROV, Arhim. Sofronie, *Din viață și din duh*, Reîntregirea, Alba-Iulia, 2011.
- SAHAROV, Arhim. Sofronie, *Nașterea întru Împărăția cea Neclătită*, Reîntregirea, Alba-Iulia, 2003.
- SAHAROV, Arhim. Sofronie, *Nevoința cunoașterii lui Dumnezeu: scrisori de la Athos (către D. Balfour)*, Reîntregirea, Alba-Iulia, 2013.
- SAHAROV, Arhim. Sofronie, *Rugăciunea - experiența Vieții Veșnice*, Deisis, Sibiu, 2001.
- SAHAROV, Arhim. Sofronie, *Taina vieții creștine*, Accent Print, Suceava, 2014.
- SAHAROV, Arhim. Sofronie, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, Sophia, București, 2005.

scrieri și cuvântări ale Arhimandritului Emilianos (Simonopetrul)

monografii

- SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Περί Αγάπης – Ερμηνεία στον Άγιο Μάξιμο, Ίνδικτος, Αθήνα*, 2015.
- SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Περί ζωής λόγος ελπίδος, Ίνδικτος, Αθήνα*, 2005.
- SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Cateheze și Cuvântări. Vol. 1 - Monahismul - Pecetea adevărată*, Deisis, Sibiu, 1999.
- SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Tâlcuiri la canoanele monahale ale sfinților Antonie, Augustin și Macarie*, Ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2015.
- SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Tâlcuiri la Filocalie. Vol. 3 - Sfântul Isihie. Cuvânt despre trezvie*, Ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2009.
- SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Tâlcuiri la Filocalie. Vol. 1 - Cuvinte ascetice. Tâlcuire la Avva Isaia*, Ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2008.
- SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Tâlcuiri și cateheze. Vol. 1: Tâlcuire la viața cuviosului Nil Calavritul*, Ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2010.
- SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Tâlcuiri și cateheze. Vol. 4: Cuvânt despre ascultare și priveghere*, Egumenița, Galați, 2013.
- SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Tâlcuiri și cateheze. Vol. 6: Cuvântări mistagogice la sărbători*, Ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2016.

SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Viața în duh. Cateheze și cuvântări*, Deisis, Sibiu, 2011.

SIMONOPETRITUL, Arhim. Emilianos, *Viața monahală în Sfântul Munte*, Doxologia, Iași, 2015.

scrieri și cuvântări ale lui Dom Basil (Pennington)

monografii

BOLSHAKOFF, Serge, PENNINGTON, Basil, *In Search of True Wisdom: Visits to Eastern Spiritual Fathers*, Society of St. Paul, New York, 1991.

PENNINGTON, Basil, *A Retreat with Thomas Merton*, Element Books, 1991.

PENNINGTON, Basil, *A Place Apart: Monastic Prayer and Practice for Everyone*, Liguori Publications, Ligouri, 1998.

PENNINGTON, Basil, *A School of Love: The Cistercian Way to Holiness*, Canterbury Press, Norwich, 2000.

PENNINGTON, Basil, *An Invitation to Centering Prayer*, Liguori Publications, Ligouri, 2001.

PENNINGTON, Basil, *Called: New Thinking on Christian Vocation*, Seabury, Minneapolis, 1983.

PENNINGTON, Basil, *Challenges in Prayer: A Classic With a New Introduction*, Liguori Publications, Ligouri, 2005.

PENNINGTON, Basil, *Daily We Follow Him: Learning Discipleship from Peter*, Image Book, Garden City, 1987.

PENNINGTON, Basil, *Daily We Touch Him: Practical Religious Experiences*, Image Book, Garden City, 1979.

PENNINGTON, Basil, *Jubilee: A Monk's Journal*, Paulist Press, Ramsey, 1981.

PENNINGTON, Basil, *Lessons from the Monastery That Touch Your Life*, Paulist Press, Mahwah, 1994.

PENNINGTON, Basil, *Listen With Your Heart: Spiritual Living with the Rule of St. Benedict*, Paraclete Press, Brewster, 2007.

PENNINGTON, Basil, *Listening: God's Word for Today*, Continuum, New York, 2000.

PENNINGTON, Basil, *Living in the Question: Meditations in the Style of Lectio Divina*, Continuum, New York, 1999.

PENNINGTON, Basil, ARICO, Carl, *Living Our Priesthood Today*, Our Sunday Visitor, Huntington, 1987.

PENNINGTON, Basil, *Long on the Journey: The Reflections of a Pilgrim*, Our Sunday Visitor Publishing Division, Huntington, 1989.

PENNINGTON, Basil, *Monastic Journey to India*, Beacon Point Press, Junction City, 1999.

PENNINGTON, Basil, *Psalms: A Spiritual Commentary*, SkyLight Paths Publishing, Woodstock, 2008.

- PENNINGTON, Basil, *Seeking His Mind: 40 Meetings with Christ*, Paraclete Press, Brewster, 2002.
- PENNINGTON, Basil, *The Monastic Way*, Crossroad Publishing Company, New York, 1990.
- PENNINGTON, Basil, *The Monks of Mount Athos: A Western Monk's Extraordinary Spiritual Journey on Eastern Holy Ground*, SkyLight Paths Publishing, Woodstock, 2003.
- PENNINGTON, Basil, *The Song of Songs: A Spiritual Commentary*, SkyLight Paths Publishing, Woodstock, 2004.
- PENNINGTON, Basil, *Thomas Merton, Brother Monk: The Quest for True Freedom*, Continuum Intl Pub Group, New York, 1997.
- PENNINGTON, Basil, *True Self/False Self: Unmasking the Spirit Within*, The Crossroad Publishing Company, New York, 2000.

Lucrări de specialitate

monografii

- ANDREICUȚ, ÎPS Andrei, *Morala Împărăției întemeiată pe Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți*, Reîntregirea, Alba-Iulia, 2003.
- ANDREICUȚ, ÎPS Andrei, *Spiritualitate creștină pe înțelesul tuturor*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2012.
- AUMANN, Jordan, *Spiritual Theology*, Sheed and Ward, London, 1980.
- AUMANN, Jordan, *Spiritual Theology in the Catholic Tradition*, Ignatius Press, San Francisco, 1985.
- BOOSALIS, Harry, *Viața duhovnicească ortodoxă după Sfântul Siluan Athonitul*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2015.
- Celălalt Noica – mărturii ale monahului Rafail, însoțite de câteva cuvinte de folos ale părintelui Symeon, Anastasia*, București, 2002.
- CLÉMENT, Olivier, *The Roots of Christian Mysticism, Text and Commentary*, New City Press, New York, 1996.
- CONOMOS, Dimitri, SPEAKE Graham (eds.), *Mount Athos the Sacred Bridge: The Spirituality of the Holy Mountain*, Peter Lang, Oxford, 2005.
- CREEL, Austin B., NARAYANAN, Vasudha, *Monastic Life in the Christian and Hindu Traditions: A Comparative Study*, Edwin Mellen Press, Lewiston, 1990.
- CUMMINGS, Charles, *Monastic Practices*, Cistercian Publications, Kalamazoo, 1986.
- CUVIOSUL PAISIE AGHIORITUL, *Trezire duhovnicească*, Evangelismos, București, 2003.
- DOWNEY, Michael (ed.), *The New Dictionary of Catholic Spirituality*, Liturgical Press, Collegeville, 1993.
- ESKILDSEN, Stephen, *Asceticism in Early Taoist Religion*, State University of New York Press, Albany, 1998.
- FAGERBERG, David W., *On Liturgical Asceticism*, The Catholic University of America Press, Washington, 2013.

- FLYNN, Gabriel, MURRAY, Paul D., *Ressourcement: A Movement for Renewal in Twentieth-Century Catholic Theology*, Oxford University Press, Oxford, 2011.
- GOTTLIEB, Roger S., *A Greener Faith: Religious Environmentalism and Our Planet's Future*, Oxford University Press, Oxford, 2009.
- GRIMM, Veronika, *From Feasting To Fasting, The Evolution of a Sin: Attitudes to Food in Late Antiquity*, Routledge, New York, 1996.
- HAGMAN, Patrick, *The Asceticism of Isaac of Nineveh*, Oxford University Press, Oxford, 2010.
- HARPHAM, Geoffrey G., *The Ascetic Imperative in Culture and Criticism*, University of Chicago Press, Chicago, 1992.
- IVANOV, Sergey A., *Holy Fools in Byzantium and Beyond*, Oxford University Press, Oxford, 2006.
- JENNINGS, Nathan G., *Theology as Ascetic Act: Disciplining Christian Discourse*, Peter Lang, New York, 2010.
- LEEMING, D.A. (ed.), *Encyclopedia of Psychology and Religion*, Springer Science+Business Media, New York, 2014.
- MCGRATH, Alister E., *Christian Spirituality*, Blackwell, Oxford, 1999.
- MCGUCKIN, John (ed.), *Westminster Handbook to Origen*, Westminster John Knox, Louisville, 2003.
- MLADIN, Nicolae, *Hristos - viața noastră. Asceza și mistica paulină*, Deisis, Sibiu, 2012.
- NEACȘU, Nathanael, *Întru lumina Ta vom vedea Lumina: conștiința dogmatică și viața duhovnicească în gândirea arhimandritului Sofronie Saharov*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2011.
- NOICA, Rafail, *Cultura Duhului*, Reîntregirea, Alba-Iulia, 2002.
- PAYTON, James R., *Light from the Christian East: An Introduction to the Orthodox Tradition*, IVP Academic, 2007.
- SAHAROV, Nicholas, *Iubesc, deci exist: teologia arhimandritului Sofronie*, Deisis, Sibiu, 2008.
- SAVIN, Ioan Gh., *Mistica și ascetica ortodoxă*, Sibiu, 1996.
- SHEILS, W. J., *Monks, Hermits and the Ascetic Tradition*, Studies in Church History, Blackwell Pub, New Jersey, 1985.
- SPEAKE, Graham, WARE, Kallistos (eds.), *Spiritual Guidance on Mount Athos*, Peter Lang, Bern, 2015.
- STĂNILOAE, Dumitru, *Spiritualitatea ortodoxă. Ascetica și mistica*, EIBMBOR, București, 1992.
- TAUSHEV, Averky, *The Struggle for Virtue: Asceticism in a Modern Secular Society*, Holy Trinity Publications, Jordanville, 2014.
- ȚINE-ȚI MINTEA ÎN IAD ȘI NU DEZNĂDĂJDUI! SPIRITUALITATEA SFÂNTULUI SILUAN ATHONITUL. TÂLCUIRI TEOLOGICE, Deisis, Sibiu, 2003.
- VALANTASIS, Richard, *The Making of the Self: Ancient and Modern Asceticism*, Wipf & Stock Pub, Eugene, 2008.

- VLAHOS, Ierotheos, *Vremea lucrării*, Sophia, București, 2014.
- WALKER, Andrew, CARRAS, Costa, *Living Orthodoxy: In the Modern World: Orthodox Christianity & Society*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, 1996.
- WEIS, Monica, *The Environmental Vision of Thomas Merton*, University Press of Kentucky, Lexington, 2011.
- WIMBUSH, Vincent L. (ed.), *Ascetic Behavior in Greco-Roman Antiquity (Studies in Antiquity & Christianity)*, Fortress Press, Minneapolis, 1990.
- WIMBUSH, Vincent L. (ed.), VALANTASIS, Richard (ed.), *Asceticism*, Oxford University Press, Oxford, 2000.
- ZACHARIAS, Archimandrite, *Remember Thy First Love (Revelation 2:4-5): The Three Stages of the Spiritual Life in the Theology of Elder Sophrony*, Mount Thabor Publishing, Dalton, 2010.
- ZAHAROU, Zaharia, *Hristos, Calea vieții noastre – darurile teologiei arhimandritului Sofronie*, Bunavestire, Galați, 2003.
- ZAHAROU, Zaharia, *Omul cel tainic al inimii (1 Petru 3, 4)*, Basilica, București, 2014.
- ZAHAROU, Zaharia, *Lărgiți și voi inimile voastre! (II Corinteni 6:13): lărgirea inimii în teologia Sfântului Siluan Athonitul și a Starețului Sofronie de la Essex*, Reîntregirea, Alba-Iulia, 2009.

studii și articole

- ADAIR-TOTTEFF, Christopher, „Max Weber's notion of asceticism”, în: *Journal of Classical Sociology*, X (2010) 2, pp. 109–122.
- ALBU, Mihai, „Noile mișcări religioase (de origine orientală) în România”, în: *Revista Română de Sociologie*, X (1999) 1–2, pp. 101–120.
- ALLCHIN, A. M., „Our lives, a Powerful Pentecost: Merton's meeting with Russian Christianity”, în: *The Merton Annual XI* (1998), pp. 33–48.
- ANTONACCIO, Maria, „Asceticism and the Ethics of Consumption”, în: *Journal of the Society of Christian Ethics*, XXVI (2006) 1, pp. 79-96.
- ANTONACCIO, Maria, „Forms of Askesis and the Return of Spiritual Exercises”, în: *The Annual of the Society of Christian Ethics*, XVIII (1998), pp. 69-92.
- BEHR, John, „Marriage and asceticism”, în: *Sobornost*, XXIX (2007) 2, pp. 24-50.
- BLANTON, Gregg, „The Other Mindful Practice: Centering Prayer & Psychotherapy”, în: *Pastoral Psychology*, LX (2011), pp. 133-147.
- BOLE, Thomas J., „The Person in Secular and in Orthodox-Catholic Bioethics”, în: *Christian Bioethics*, VI (2000) 1, pp. 85–112.
- BRONKHORST, Johannes, „Asceticism, Religion, and Biological Evolution”, în: *Method & Theory in the Study of Religion*, XIII (2001), pp. 374-418.
- BOURGEAULT, Cynthia, „Centering Prayer and Attention of the Heart”, în: *Cross Currents*, LIX (2009) 1, pp. 15-27.

- CHOI, Mihwa, „Extreme Asceticism: Confucian Practice and Riesebrodt's Religious Virtuoso”, în: *Journal for the Scientific Study of Religion*, LI (2012) 3, pp. 456–467.
- CHRISTOPHER, Veniamin, „«Theosis» in Saint Silouan the Athonite and Starets Sophrony of Essex”, *Alive in Christ: The Magazine of the Diocese of Eastern Pennsylvania*, XIII (1997) 3, pp. 22-27.
- CHRYSSAVGIS, John, „A New Heaven and a New Earth: Orthodox Theology and an Ecological World View”, în: *The Ecumenical Review*, LXII (2010) 2, pp. 214–222.
- CIOVEIE, Valentin, „Practici ale tăcerii”, în: *Logos, limbă, limbaj*, Zeta Books, 2007, pp. 191-205.
- CLÉMENT, Olivier, „Life in the Body”, în: *The Ecumenical Review*, XXXIII (1981) 2, pp. 128–146.
- COATES, Ruth, „Bakhtin and Hesychasm”, *Religion & Literature*, XXXVII (2005) 3, pp. 59-80.
- COLUMBA, Stewart, „Asceticism: A Feature Review”, în: *American Benedictine Review*, XLVIII (1997) 3, pp. 254-265.
- CONSTAS, Maximos, „Charisma and institution at an athonite cloister”, în: *Friends of Mount Athos - Annual Report*, 2007, pp. 17-34.
- CONSTAS, Maximos, „Transfigured in the Night: Elder Aimilianos of Simonopetra”, în: *The Orthodox Word*, L (2014) 3, pp. 105-151.
- DAHULICH, Archpriest Michael G., „A Modern-day Saint And His Disciple: Saint Silouan and Father Sophrony”, în: *Alive in Christchurch: The Magazine of the Diocese of Eastern Pennsylvania*, XIII (1997) 3, pp. 55-61.
- DUNN, Marilyn, „Asceticism and monasticism, II: Western”, în: Augustine CASIDAY (ed.), Norris FREDERICK (ed.), *The Cambridge History of Christianity: Volume 2*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, pp. 669-690.
- FERGUSON, Jane K., WILLEMSSEN, Eleanor W., CASTAÑETO, MayLynn V, „Centering Prayer as a Healing Response to Everyday Stress: A Psychological and Spiritual Process”, în: *Pastoral Psychology*, LIX (2010) 3, pp. 305-329.
- FITZPATRICK-HOPLER, Gail, „The spiritual network of contemplative outreach limited”, în: *Sewanee Theological Review*, XLIII (2000) 3, pp. 188-196.
- GIORDAN, Giuseppe, „The Body between Religion and Spirituality”, în: *Social Compass*, LVI (2009) 2, pp. 226–236.
- GOLITZIN, Alexander, „*Topos Theou*: The Monastic Elder as Theologian and Theology. An Appreciation of Elder Aimilianos”, în: Dimitri CONOMOS, Graham SPEAKE (eds.), *Mount Athos the Sacred Bridge: The Spirituality of the Holy Mountain*, Peter Lang, Oxford, 2005, pp. 201-242.
- GREEN, Deirdre, „St John of the Cross and the Mystical ‘Unknowing’”, în: *Religious Studies*, XXII (1986) 1, pp. 29-40.
- GUROIAN, Vigen, „Seeing Worship as Ethics: An Orthodox Perspective”, în: *The Journal of Religious Ethics*, XIII (1985) 2, pp. 332-359.
- HURVITZ, Nimrod, „Biographies and Mild Asceticism: A Study of Islamic Moral Imagination”, în: *Studia Islamica*, LXXXV (1997), pp. 41-65.

- JACOBS, Andrew, KRAWIEC, Rebecca, „Fathers Know Best? Christian Families in the Age of Asceticism”, în: *Journal of Early Christian Studies*, XI (2003) 3, pp. 257-263.
- JOSEPH, Simon J., „The Ascetic Jesus”, în: *Journal for the Study of the Historical Jesus*, VIII (2010) 2, pp. 146–181.
- KNABB, Joshua, „Centering Prayer as an Alternative to Mindfulness-Based Cognitive Therapy for Depression Relapse Prevention”, în *Journal of Religion and Health*, LI (2012) 3, pp. 908–924.
- KOBETS, Svitlana, „Foolishness in Christ: East vs. West”, în: *Canadian-American Slavic Studies*, XXXIV (2000), 3, pp. 337-363.
- KOSLOWSKI, Peter, „Nature and Technology in the Religions”, în: *Nature and Technology in the World Religions*, 2001, pp. 1-17.
- KRASTU, Banev, „Questions of war and peace in the theology of Archimandrite Sophrony Sakharov (1896-1993)”, în: *Journal of Eastern Christian studies*, LXVI (2014) 3-4, pp. 91-123.
- LARKIN, Ernest, „Asceticism” în: *The New Dictionary of Theology*, 1987, pp. 6-8.
- LINGE, David, „Leading the Life of Angels: Ascetic Practice and Reflection in the Writings of Evagrius of Pontus”, în: *Journal of the American Academy of Religion*, LXVIII (2000) 3, pp. 537-568.
- LUBARDIČ, Bogdan, „Orthodox Theology of Personhood: A Critical Overview (Part 1)”, în: *The Expository Times*, CXXII (2011) 11, pp. 521–530.
- MEREDITH, Anthony, „Asceticism — Christian and Greek”, *The Journal of Theological Studies*, XXVII (1976) 2, pp. 313-332.
- MERTON, Thomas, „The Ascetic Life, Experiences of God and Freedom”, în: *Cistercian Studies*, IX (1974), pp. 55-65.
- NEGRUTA, Anatole, „L’expérience de l’abandon de Dieu chez l’archimandrite Sophrony (Sacharov) et son explication théologique”, în: *Studia Theologica Doctoralia*, V (2013), pp. 311-320.
- NUGENT, Andrew, „Benedict: A Sense of Prayer”, în: *American Benedictine Review*, L (1999) 2, pp. 149-160.
- PAUL, Adrian Gh., „Mișcarea isihastă și rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea răsăriteană (Partea a II-a)”, în *Studia Universitatis Septentrionis - Theologia Orthodoxa*, I (2009) 2, pp. 63-83.
- PĂTRAȘCU Horia, „Sentimentul și practica înstrăinării în monahism”, în: *Cercetări filosofico-psihologice*, III (2011) 2, pp. 85–101.
- PLAISS, Mark, „Lay Monasticism”, în: *Cistercian Studies Quarterly*, XXXIV (1999) 3, pp. 369-373.
- POLLARD, Miriam, DAVIS Thomas, „Monastic Solitude According to Our Cistercian Tradition, Taking into Account Contemporary Thought and Using Present-Day Language”, în: *Cistercian Studies Quarterly*, XL (2005) 4, pp. 411-421.
- REARDON, Patrick Henry, „The Agony of Gethsemane. On the Meaning of Christ’s Prayer & His Obedience in the Garden”, în: *Touchstone*, 2006, pp. 20-25.

- RUBENSON Samuel, „Asceticism and monasticism, I: Eastern”, în: Augustine CASIDAY (ed.), Norris FREDERICK (ed.), *The Cambridge History of Christianity: Volume 2*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, pp. 637-662.
- ROUSSEAU, Philip, „Cassian, Contemplation and the Coenobitic Life”, în: *Journal of Ecclesiastical History*, XXVI (1975) 2, pp. 113-126.
- SANDERLIN, David, „Faith and Ethical Reasoning in the Mystical Theology of St. John of the Cross: A Reasonable Christian Mysticism”, în: *Religious Studies*, XXV (1989) 3, pp. 317-333.
- SATLOW, Michael L., „And on the Earth You Shall Sleep: Talmud Torah and Rabbinic Asceticism”, în: *The Journal of Religion*, LXXXIII (2003) 2, pp. 204-225.
- SAUSE, Bernard, „St. Benedict as Ascetical Theologian”, în: *American Benedictine Review*, I (1950) 3, pp. 339-346.
- SAWYER, Erin, „Masculinity, Desire, and Asceticism in Augustine”, în: *Journal of the History of Sexuality*, VI (1995) 1, pp. 1-29.
- SHANAHAN, Daniel, „Contributions (The) of Thomas Keating in the Contemporary Practice of Contemplative Prayer”, în: *American Benedictine Review*, LVII (2006) 2, pp. 126-140.
- SUPPER, Sylvie, „Spiritual Joy in the Works of Saint Bernard”, în: *Cistercian Studies Quarterly*, XXXIX (2004) 4, pp. 357-370.
- TEAHAN, John F., „Meditation and Prayer in Merton's Spirituality”, în: *American Benedictine Review*, XXX (1979) 2, pp. 107-133.
- THEOKRITOFF, Elizabeth, „Green Patriarch, Green Patristics: Reclaiming the Deep Ecology of Christian Tradition”, în: *Religions*, VIII (2017) 116, pp. 1-19.
- THEOKRITOFF, Elizabeth, „The Salvation of the World and Saving the Earth: An Orthodox Christian Approach”, în: *Worldviews*, XIV (2010), pp. 141-156.
- TIMKO, Philip, „Pray at Fixed Times, Pray Always: Patterns of Monastic Prayer”, în: *American Benedictine Review*, XLIII (1992) 4, pp. 395-413.
- TORRANCE, Alexis, „The Love-Hate Relationship: Christ's commandment of hatred (Lk 14:26) in the theology of Archimandrite Sophrony (Sakharov)”, în: *Journal of the Orthodox Center for the Advancement of Biblical Studies*, V (2013) 1, pp. 1-6.
- VALANTASIS, Richard, „Constructions of Power in Asceticism”, în: *Journal of the American Academy of Religion*, LXIII (1995) 5, pp. 775-821.
- VOGÜÉ, Adalbert, „To Love Fasting: An Observance That Is Possible and Necessary Today”, în: *American Benedictine Review*, XXXV (1984) 3, pp. 302-313.
- WARE, Kallistos, „Seek First the Kingdom: Orthodox Monasticism and Its Service to the World”, în *Theology Today* LXI (2004) 1, pp. 14-25.
- WARE, Kallistos, „The Way of the Ascetics: Negative or Affirmative”, în Vincent L. WIMBUSH, Richard VALANTASIS (eds.), *Asceticism*, Oxford University Press, Oxford, 2000, pp. 3-15.
- WARE, Kallistos, „Trebuie să ne rugăm pentru toți!”, în *Ține-ți mintea în iad și nu deznădăjdui! Spiritualitatea Sfântului Siluan Athonitul*, Deisis, Sibiu, 2003, pp. 141-162.

- WILLS, Lawrence M., „Ascetic Theology Before Asceticism? Jewish Narratives and the Decentering of the Self”, în: *Journal of the American Academy of Religion*, LXXIV (2006) 4, pp. 902–925.
- WISEMAN, James, „The body in spiritual practice: A new asceticism”, în: *Spiritual Life*, XLVII (2001) 4, pp. 200-215.
- YOCUM, Demetrio, „De otio religioso: Petrarch and the Laicization of Western Monastic Asceticism”, în: *Religion and the Arts*, XI (2007), pp. 454-479.